

Počátky české sportovní fotografie

V začátcích českého sportu ještě sportovní fotografie v pravém slova smyslu neexistovala. Úroveň fotografické techniky a citlivost materiálů nedovolovaly v prvních desetiletích vývoje fotografie - v období daguerrotypie a mokrého kolodiového procesu - zaznamenávat sportovní výkon ve zlomku sekundy. Pohyb bylo třeba aranžovat a většina takových snímků vznikala z praktických důvodů v ateliérovém prostředí. Inscenovanost a divadelnost byly ostatně charakteristické znaky všech fotografií s lidmi, vytvořených v 19. století. Některá aranžmá se blížila tehdy velmi oblíbeným živým obrazům. Náleží k nim i první snímky představitelů Sokola z první poloviny 60. let 19. století i nejstarší známá česká fotografie pořízená přímo na sportovišti, jímž je kluziště na Střeleckém ostrově v Praze z roku 1869. Jejím autorem byl pražský fotograf František Fridrich, největší vydavatel místopisných fotografií v Rakousku - Uhersku té doby. Fridrich zachytil na stejném místě o dva roky později krasobruslaře Jacksona Hainese, což je pravděpodobně nejstarší snímek známého zahraničního sportovce fotografovaný v reálném zimním prostředí u nás. Četné snímky sportovců vznikaly v portrétních ateliérech, mezi autory portrétů, zejména představitelů Sokola v jeho raném období, vynikli především Emanuel Dítě a Jan Bradeis. Nejnáročnější živý obraz mající vztah ke sportu vytvořil ve studiových podmínkách pro pražský spolek alpinistů v roce 1880 Jindřich Eckert, označovaný za vůbec nejvýznamnější osobnost dějin fotografie v českých zemích 19. století.

V ateliérech fotografové dokázali vytvořit díky rekvizitám i malovaným pozadím mnohdy téměř dokonalou iluzi autentického prostředí. Sportovci zase dokázali - stejně jako herci v rolích - nahrát určitý charakteristický pohyb, jímž mohl být zápasnický chvat, výpad v šermu, start atleta či hod diskem. K popularitě podobných snímků, vytvářených v ateliérech mnohdy s cílem je prodávat a šířit mimo soukromý rámec, přispívala i fotografická vizitka. Tak byl nazýván pozitiv na tenkém fotopapíru nalepený na karton formátu přibližně 65 x 105 mm, který byl na zadní straně většinou opatřen potiskem se jménem fotografa. Vizitky se významným způsobem podílely na zrodu nové vizuální kultury, kultury založené na poskytování informací obrazem. Podobný význam pro zrod nového média měly stereofotografie, dvojice snímků, které při prohlížení kukátkem poskytovaly prostorový vjem. S vizitkami se zrodila fotografická alba, portrétní galerie zcela nového typu. Prohlížení stereofotografií uspořádaných do cyklů znamenalo pro naše předky cosi jako domácí kino. Vytváření stereosnímků mělo z fotografického hlediska tu výhodu, že vzhledem ke svému malému formátu (okénko mělo rozměr zpravidla 7,5 x 7,5 cm) se pro ně používaly objektivy kratších ohniskových vzdáleností. Ty při stejné expoziční době snižovaly oproti tehdy běžným profesionálním přístrojům formátů 13 x 18 cm a 18 x 24 cm riziko rozostření pohyblivého se objektu. Protože přístroje na stereoformát byly menší, byly také do jisté míry pohodovější.

Aranžovanost snímků setrvala po celé 19. století, i poté, kdy fotograf častěji opouštěl prostory studií a fotografoval přímo v exteriérech. Od druhé

poloviny 80. let 19. století se fotografie na sportovištích pořizovaly již pravidelně. Stále však trvaly obtíže se zachycením pohybu, neboť expozice u běžných fotoaparátů a materiálů byly stále ještě příliš dlouhé. Pro fotografie nejatraktivnější bylo tehdy prostředí cyklistických závodů, z nichž se zachovalo již poměrně hodně fotografií. Charakteristickým znakem mnoha tehdejších snímků s cyklisty zůstávala stylizovanost a nahanost; oblíbené byly zejména nahrávané pády. Z povahy expozičních časů vyplývalo, že převládaly záběry ze startů. Snímky z průběhu závodů se pořizovaly zepředu a často z větší vzdálenosti, aby se poloha cyklisty v záběru po dobu expozice změnila co nejméně. Snímky pořízené z menší vzdálenosti, zejména z dojezdů do cíle, bývaly často pohybově rozostřené, a proto se někdy retušovaly. Zřejmě první snímek závodějícího cyklisty fotografovaného z boku pořídil v roce 1890 na cyklistických závodech v Olomouci Rudolf Bruner - Dvořák, jedna z nejvýznamnějších osobností dějin fotografie v českých zemích. Jako první fotograf u nás byl nazván fotografem - reportérem a můžeme jej označit díky jeho pohotovosti a zpravodajské svědomitosti za průkopníka fotografické reportáže. Vynikl kvantitou a kvalitou snímků ze sportovního prostředí. Vedle Brunera-Dvořáka patřili k významným autorům fotografií sportovců při závodech v 90. letech 19. století Jan Mulač a Karel Maloch. Fotografové tehdy už věnovali větší pozornost také atletice, zimním sportům a dostihům, na něž se v Pardubicích začal specializovat místní původně ateliérový fotograf Josef Pírka.

Významnou příležitostí pro fotografie nabízely také slety. Jejich dokumentace věrně obrází technický a mediální pokrok fotografie. První sletová publikace (k II. sletu v roce 1891) je převážně ještě ilustrována kresbami, mezi jejichž autory nechybí ani zvučná jména (F. Ženíšek, A. Scheiner). Několik fotografických snímků pro tuto publikaci vytvořilo družstvo Helios, utvořené z členů Klubu fotografů amatérů v Praze. Další sletová publikace (z roku 1895) je již převážně fotografická. IV. slet fotografovali čtyři všeobecně uznávaní profesionálové: Bruner-Dvořák, Jan Langhans, Šechtl-Voseček a Husník-Häusler a v publikaci z V. sletu roku 1912 nalezneme již plejádu autorů, profesionálních i amatérských i grafických závodů. Přes množství autorů zde převládají oficiální portréty, skupiny a celkové pohledy na cvičiště, z fotografického hlediska výběr rozhodně nebyl mimořádný.

Značný vliv na docenění významu fotografie a vzrůst její popularity jako média mělo zdokonalení reprodukčních technik. Je zřejmé, že šíření fotografií v podobě originálů na vizitkách, stereofotografiích a dalších formátech mohlo mít jen omezený vliv. Heliogravura, autotypie a rotační hlubotisk podstatně zvýšily možnosti pro šíření fotografií tiskem a zároveň poskytly fotografům další odbytiště. Informace o sportovních událostech ovšem pronikaly do periodického tisku jen pomalu. Dlouho se objevovaly jen v novinových rubrikách typu místní zprávy. Zvláštní postavení měl časopis Sokol, který vycházel od roku 1871. První český skutečně sportovní časopis názvem Cyklista začal vycházet v roce 1884. První sportovní fotografie se ovšem objevily až v jeho konkurenčním listě, který se jmenoval Velocipedista. V letech 1888 - 1890 jej vydával Josef Kohout. Fotografie v něm uveřejněné měly ovšem jen mizernou tiskovou kvalitu a byly silně retušované. Kvalitně tištěné sportovní fotografie byly publikovány vlastně až v časopise Sport

a hry, který vycházel od roku 1902 a jehož příloha byla dokonce tištěna na křídovém papíře. Vynikající typografickou a tiskovou kvalitu měl před první světovou válkou zejména Český svět, vycházející od roku 1904, který poměrně často věnoval obrazovou pozornost i sportovním událostem. K jeho kmenovým fotografům náležel Rudolf Bruner-Dvořák, v jehož díle dosáhla česká sportovní fotografie té doby svého vrcholu. Cenné je, že nezachycoval jen dění na závodní dráze, ale i prostředí a diváky. K dalším významným autorům Českého světa, zachycujících sportovní prostředí, náležel zejména František Pavlík a Josef Nonnemann, z amatérů K. Reisner (věnující se výhradně plavání) a J. Ostrčil, specialista na dostihy.

Po přelomu století se "strom fotografie" již bohatě rozkošatěl. Fotografie běžně ilustrovala sportovní zpravodajství v tisku, sloužila jako studie sportovního stylu, mohla rozhodnout o pořadí v cíli dostihů. Bylo technicky možné zachytit již zlomek sekundy. Vedle využívání pokroku fotografické techniky je pro první desetiletí 20. století charakteristické hledání výrazových možností nově se zrodícího žánru - sportovní fotografie. Je typické, že se objevily také česky psané publikace o technice fotografování sportu. Vyšly v edici Praktická knihovna českého fotografa amatéra v letech 1916 a 1917. Po zvládnutí skutečně živých nearanžovaných záběrů se objevují snahy obohatit fotografický sportovní dokument o výtvarně hodnotné prvky. I když v ateliérech díky technice svícení ještě stále převládaly aranžované sportovní záběry, v exteriéru v desetiletí před vypuknutím první světové války již převládala živá fotografie reportážního typu. Byly vytvořeny všechny předpoklady, aby se sportovní fotografie etablovala jako samostatný fotografický obor a mohl se zrodit specializovaný fotograf sportu. I když v osobnosti Brunera-Dvořáka bylo dosaženo technického i uměleckého vrcholu sportovní fotografie té doby i v celoevropském kontextu, a i když sportovní tematika jej obzvláště zajímala, byl jeho fotografický záběr natolik široký, že u něho ještě nemůžeme hovořit o specializaci na sportovní fotografii. Specializovaný sportovní fotograf s profesionálním zázemím se mohl zrodit až s rozkvětem obrazových časopisů ve 30. letech 20. století.

Pavel Scheufler